УДК 631.31

Гриценко Надія Федорівна,
зав. відділу забезпечення науковими фондами ДНСГБ УААН;
Гудзеватий Володимир Васильович,
старш. наук. співроб.
від. забезпечення науковими фондами
ДНСГБ УААН
(м.Київ)

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті розглядаються питання історії розвитку сільського господарства на підставі вивчення наукових фондів ДНСГБ УААН.

В статье рассматриваются вопросы истории развития сельского хозяйства на основе изучения научных фондов ГНСХБ УААН.

In clause the questions of a history of development of agriculture are considered (examined) on the basis of study of scientific funds State Scientific Agricultural Library UAAS.

Постановка проблеми та її актуальність. Історичний досвід нашої держави та інших країн світу свідчить про те, що з розвитком суспільства значення землі як основи сільськогосподарського виробництва зростає. Без перебільшення можна сказати, що благополуччя кожної держави, її міжнародне становище в сучасному світі багато в чому залежать від того, як і наскільки розумно використовується земля. Власне кажучи, усе, що споживається людиною, виробляється на землі і за допомогою землі. Сьогодні конче назріла необхідність у формуванні іншого підходу до землі, нового світогляду, який буде стимулювати справжній творчий пошук. Ринкові умови та перехід економіки України на інноваційну модель розвитку вимагають від аграрної науки та освіти нових підходів та рішень у розв’язанні актуальних проблем сьогодення та прогнозованого розвитку на майбутнє [1].

Перед Державною науковою сільськогосподарською бібліотекою стоїть завдання показати широким колам читачів, що сільське господарство як об'єкт вивчення неправомірно розглядати у відриві від історії держави, що сільськогосподарська проблематика не повинна замикатися в самій собі, а розглядатися самим широким колом фахівців, представниками не тільки аграрної галузі. У зв'язку з цим та враховуючи підвищений інтерес читачів до своєї аграрної історії, у читальному залі ДНСГБ УААН на базі її наукового фонду постійно експонуються видання із серії "Сільське господарство: погляд в історію".

Аналіз досліджень і публікацій. Книжкова експозиція "З історії розвитку землеробства та землекористування" охопила період з 1861 року до 1917 року і налічувала близько 200 видань.

Після скасування кріпаччини сільське господарство України, як і всієї Російської імперії, розвивалося капіталістичним шляхом. Проте розвиток капіталізму в сільському господарстві гальмувався наявністю кріпосницьких пережитків.

Видання, які були представлені на виставці, відобразили гостре протистояння двох шляхів розвитку капіталізму в аграрному виробництві Російської імперії, у тому числі й в Україні, – пруського та американського, аж до 1917 року.

В Україні розвиток аграрних відносин відбувався капіталістичним шляхом за наявності пруського типу господарювання. Саме такий тип ведення сільського господарства став для України свого роду класичним явищем.

На книжковій виставці експонувалося дуже популярне у свій час видання В.Пабста "Руководство к Сельскому Хозяйству", видане 1862 року в Санкт-Петербурзі. Перше видання "Руководства . . ." було видане німецькою мовою 1832 року. У той час і в Німеччині сільськогосподарська література була досить бідною, особливо навчальними посібниками з агрономії, тому видання В.Пабста користувалося величезним успіхом. Пізніше з розвитком агрономічної науки з'явилося багато нових видань з сільського господарства, але

“Руководство . . .” В.Пабста залишалося настільною книгою всіх освічених німців, які віддали себе вивченню агрономії.

У книзі А.Бажова “Что можно заимствовать у иностранцев по части земледелия”, виданій 1863 року в Санкт-Петербурзі й експонованій на виставці, автор пише: “Изучая в частности ход хозяйственных дел в чужих краях, я преимущественно остановился на том, что по моему мнению, прямо возможно к применению у нас, при наших экономических и естественных условиях. Если читатели извлекут из предлагаемых заметок несколько полезных для себя указаний, то цель моего труда будет вполне достигнута” [2, с.3].

Величезна роль у випуску сільськогосподарської літератури в післяреформеній Росії належала видавництву А.Ф.Деврієна, створеному 1872 року. З 1872 по 1902 роки А.Ф.Деврієн видав 270 книг з сільського господарства, у наступні роки діяльність видавництва ще більш розширилася. Серед чисельних видань А.Ф.Деврієна виділяється “Полная энциклопедия русского сельского хозяйства” в одинадцятьох томах (1900-1912). Значним внеском у сільськогосподарську літературу є видані А.Ф.Деврієном “Справочная книга русского сельского хозяина” (1892), “Учебник агрономии” С.М.Богданова, “Почвоведение” К.Д.Глінки та ін. У видавництві А.Ф.Деврієна в 1875-1877 роках була видана “Настольная книга для русских хозяев” у трьох томах, побудована як довідник.

Видання А.Ф.Деврієна були результатом творчої праці видатних вчених-авторів і наукових редакторів, вирізнялися високим науковим змістом та високою якістю поліграфічного виконання. Основними покупцями видань А.Ф.Деврієна були заможні селяни, сільська інтелігенція, студенти і викладачі університетів та інших вищих навчальних закладів.

Друга половина XIX століття була відзначена рядом видатних наукових відкриттів у галузі сільського господарства. З’являються фундаментальні праці з питань обробітку ґрунту. Це були книги В.В. Докучаєва “Русский чернозем” (1883), П.А.Костичева “Почвы Черноземной области России” (1886) та ін. Під

редакцією В.В.Докучаєва була видана серія книг “Научно-популярные чтения по сельскому хозяйству и основным для него наукам”.

Слід зазначити, що в даний період багато хто з учених прагнув допомогти селянам, активно пропагуючи серед них сільськогосподарські знання. Так, П.А.Костичев, один із основоположників науки про ґрунтознавство, знаходив час для складання рекомендаційних списків сільськогосподарських книг, розміщуючи їх у “Календарях русского сельского хозяина”, а, ставши директором Департаменту землеробства, організував перші державні дослідні станції.

Про селянське господарство в Саксонії і про те, як можна завести таке господарство у себе, можна також дізнатись і з “Книги для крестьян о лучшем устройстве сельского хозяйства” Івана Шубарта (м. Київ, 1909 р.). Ю.С.Єрємьєва не тільки зробила переклад цієї книги з німецької мови на російську, а і розповіла про те, як вона веде своє особисте господарство у селі Борщів Радомишльського повіту Київської губернії.

Питання аграрної реформи Російської імперії 1861-1911 років знайшли своє відображення у багатотомному ювілейному виданні “Великая реформа. Русское общество и крестьянский вопрос в прошлом и настоящем” (м. Москва, 1911 р.).

Наукові питання ведення землеробства були висвітлені у науковому збірнику статей П.Р.Сльозкіна “Современные вопросы научного земледелия” (м. Москва, 1894 р.), у наукових працях Полтавської сільськогосподарської дослідної станції під редакцією В.М.Вебеля (м. Полтава, 1912 р.), працях Носівської сільськогосподарської дослідної станції (м. Ніжин, 1900-1915 рр.) та ін.

Експонувалися наукові видання з питань обробітку ґрунту, родючості земель, метеорології. Велику зацікавленість серед відвідувачів експозиції викликало рукописне видання лекцій з питань зрошення та осушення земель ад’юнкта М.Вознесенського, які він читав в Інституті інженерів шляхів сполучення у 1891-1892 роках.

Велику увагу було приділено виданням про діяльність сільськогосподарських товариств, участь тогочасних науковців у міжнародних конгресах, а також науковим звітам та інструктивним матеріалам Департаменту Землеробства і Відділу Земельних Покращень [3;4].

Висновок. Книжкова виставка привернула до себе велику увагу серед науковців та фахівців агропромислового виробництва, студентів вищих і середніх навчальних закладів, усіх тих, хто не байдуже ставиться до свого історичного минулого. Усі, без винятку, експоновані видання користувалися великим попитом серед відвідувачів. У читальному залі Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки будуть і надалі проводитися такі виставки, оскільки Бібліотека вважає своїм священним обов'язком поділитися з підростаючим поколінням накопиченими минулими століттями знаннями зі своєї духовної скарбниці.

Список використаної літератури

1. *Актуальные* проблемы земледелия / ВАСХНИЛ. – М.: Колос, 1989. – 285 с.
2. *Бажов А.* Что можно заимствовать у иностранцев по части земледелия. – СПб., 1863. – С. 3.
3. *Грищенко Н.Ф.* Історичний аспект розвитку землеробства та землекористування на підставі розкриття наукових фондів ЦНСГБ УААН // Актуальні проблеми аграр. науки та освіти в Україні: регіонал. аспект: Матеріали II наук.-практ. семінару / УААН, Від-ня регіонал. центрів наук. забезпечення АПВ, ЦНСГБ, Закарпат. ін-т агропромисл. вир-ва. – К., 2003. – С. 14-16.
4. *Грищенко Н.Ф.*, Гудзеватий В.В. З історії розвитку землеробства // Наук. вісн. НАУ. – К., 2005. – Вип. 80, ч. 2. – С. 59-62.